

הרשות למחקר ולהערכה והמרכז לקידום ההוראה

הכלה, חוסן ולמידה חברתית-רגשית

יושבת ראש המושב: ד"ר רביעה סאבק, מכללת אורנים

הרצאה ראשונה

שינוי עמדות כלפי שילוב בקרב פרחי הוראה: היבטים חינוכיים ויישומיים

Changing Attitudes to Inclusion in Preservice Teacher Education: Educational and Applied Perspectives

ד"ר עולה חטיב אבו ליל

מכללת אורנים

Dr. Aula Khatteb Abu-Liel

Oranim Collage

Studies that examined intervention programs among preservice teachers in higher education in the context of inclusive education indicated the importance of conceptualizing specific elements in the field, which contribute to the preparation of those qualified to deal with specific deficiencies of varying degrees of severity. The present study focused on the intervention provided within the course *Inclusion of the child with special needs in a heterogeneous class*, which combines applied practices among preservice teachers training in regular education. The study questions were: 1) To what extent do preservice teachers' attitudes change over *Inclusive Education* course? 2) What are the most common areas of function, referred to by preservice teachers when planning an Individual Educational Program (IEP)? 3) How does *Inclusive Education* coursework affect planning lessons with diverse and adapted teaching methods and techniques?

One hundred and eleven preservice teachers from the sciences, languages, and early childhood departments in the Academic Arab College of Education in Israel Haifa were asked to complete a pre and post questionnaire on attitudes toward inclusion, which included 36 items in the Likert scale. They were required to build an Individual Educational Program (IEP) by choosing three of eight functional domains (cognitive, communication...) according to a given case description and plan pre and post lessons for a heterogeneous class. Our results indicated that participating

in the inclusive education course was sufficient to elicit positive changes in attitude towards educational inclusion. In addition, preservice teachers tend to focus on academic and behavioral domain when developing IEP. Further, the frequency of using group work in and individual methods as part of the lesson plans increased, while frontal teaching showed considerable decrease by the end of the course. We also found significant difference showing increase in the diversity of teaching tools and techniques between the pre and post-course assessments. These findings highlight the effectiveness of *Inclusive Education* course in combining practical practices fostering positive attitudes towards inclusion, and improving preservice teachers' knowledge and skills necessary to support students with special needs effectively.

Keywords: teacher education; intervention programs; inclusion; preservice teachers; pupils with special needs.

הרצאה שנייה

גורמים מקדמים וגורמים מעכבים ביישום למידה חברתית-רגשית בתרבויות שונות בבתי הספר בישראל – בחברה המוסלמית, בחברה היהודית ובחברה הדרוזית: קולותיהן של יועצות חינוכיות

ד"ר רביעה סאבק, ד"ר כמיליה איברהים-דווארי, ד"ר נעם לפידות לפלר

מכללת אורנים

המחקר הנוכחי בחן את סוגיית יישום הלמידה החברתית-רגשית (SEL) בבתי-ספר המכילים את הפסיפס הישראלי, תוך השמעת קולן של יועצות חינוכיות בחברה המוסלמית, בחברה היהודית ובחברה הדרוזית בישראל. המחקר השתמש בשיטה האיכותנית הפוסט-פוזיטיביסטית המבוססת על ראיונות עומק חצי-מובנים עם כ-20 יועצות חינוכיות. הנתונים נותחו על פי אסטרטגיות הניתוח של המחקר האיכותני, שעיקרן סימון קטעים וזיהוי נושאים, איסוף נושאים דומים לקטגוריות, הגדרת הקטגוריות וקישור בין הקטגוריות בשיטת הניתוח האינדוקטיבי.

למידה חברתית-רגשית היא תהליך שבאמצעותו ילדים ומבוגרים מפתחים ומיישמים בצורה יעילה את הידע, את העמדות ואת המיומנויות הדרושים כדי להבין רגשות ולנהל אותם, להציב מטרות חיוביות אישיות וקולקטיביות ולהשיגן, ליצור יחסים חיוביים ולשמור עליהם, להפגין אמפתיה כלפי הזולת, לפתח זהויות בריאות ולהחליט באחריות ובהתחשבות. זוהי גישה מערכתית היכולה להשתלב בכל היבט של החוויה החינוכית של התלמידים – בכיתות הלימוד ומחוץ להן, במהלך יום הלימודים ואחריו ובשיתוף פעולה עם המשפחה והקהילה. חשיבות תהליך זה ללומדים מבוססת על תפיסה אינדוידואליסטית מערבית, המעודדת מודעות עצמית, ביטוי רגשי, קבלת החלטות עצמאית ומימוש עצמי.

תפיסה זו עלולה להתנגש עם ערכי החברה הערבית המאופיינת בחברה קולקטיביסטית, סמכותנית, פטריארכלית ומסורתית, וכן עם זרמים קולקטיביסטיים בתוך החברה היהודית כמו דתיים, אתיופים, יוצאי חבר העמים ועוד. ספרות מקצועית רבה הראתה כי יישום עיוור של תאוריות פסיכולוגיות מערביות עלול להזיק בחומרה למטופלים מתרבויות קולקטיביסטיות, מכיוון שהוא עלול לחשוף אותם ללחצים פנימיים ולקונפליקטים בין-אישיים. לפיכך, עידוד מודעות עצמית, ביטוי רגשי, מימוש עצמי ופיתוח מיומנויות כמו אסרטיביות אמורים, לכאורה, להועיל לתלמידים בחברה מערבית, אך עלולים להביא לתוצאות שליליות בקרב תלמידים בחברה מסורתית: פיתוח אסרטיביות עלול להיתפס כחוצפה וכהתרסה כלפי סמכות המבוגרים, ועלול ליצור קונפליקטים בין התלמיד לסביבתו.

ממצאי המחקר מעידים על כי יישום הלמידה החברתית-רגשית בבתי הספר בישראל מלווה באתגרים הן מבנית והן תרבותית. מהעולה ממצאי המחקר תיבחנה נקודות הכוח בתהליכים המתרחשים כיום בבתי הספר לצד הקשיים, הרווחים, ההזדמנויות והאתגרים מנקודת מבט חברתית-תרבותית של יועצות חינוכיות

בחברה המוסלמית, בחברה היהודית ובחברה הדרוזית בבתי ספר בישראל. במהלך ההרצאה נדגיש את הקשר של הבנות אלו להכשרת המורים בישראל.

מילות מפתח: SEL; ייעוץ חינוכי; הקשר תרבותי-חברתי-מקומי; החברה הערבית; הדהוד בהכשרת המורים

הרצאה שלישית

עמדות של מורים כלפי הכלה של תלמידים מוחלשים: מחקר השוואתי ישראל-רומניה

The Attitudes of Teachers towards Disadvantaged Young Students: Israel-Romania Comparative Analysis

ד"ר פזית לוי סודאי

מכללת אורנים

Gabriela Neagu, Ph.D.

Research Institute for Quality of Life, Romania

הכלה של תלמידים מוחלשים בבתי הספר נותרה אתגר רב-צדדי. אתגר זה מופרע מהותית על ידי מחסומים הנובעים מעמדות ומגישות של מורים כלפי תלמידים אלה. למרות מחקר ענף בנושא, ההבנה וההתייחסות לעמדות המורים כלפי תלמידים מוחלשים נותרות מורכבות ודינמיות. מחקר זה מציע זווית נוספת להתבוננות בסוגיה באמצעות ניתוח השוואתי בין מחנכים בישראל וברומניה, תוך הארת הניואנסים, ההקשרים וההשפעות המערכתיות המעצבות את תפיסותיהם. בכך המחקר שואף לתרום תובנות חיוניות לשיח המתמשך על חינוך מכליל, ולהציע התערבויות ממוקדות שמטרתן לקדם סביבות למידה שוויוניות.

מטרת המחקר הייתה לבחון את עמדות המורים כלפי תלמידים מוחלשים (Disadvantaged Young Students – DYS), ולהבין מהם הגורמים והתנאים העשויים להשפיע על עמדות המורים כלפיהם. הניתוח השווה בין שתי מדינות – ישראל ורומניה, ובין שתי מערכות החינוך של מדינות אלה.

שיטת המחקר הייתה איכותנית, תוך שימוש בקבוצות מיקוד וניתוח תוכן. ניתוח הממצאים באשר לעמדות המורים נעשה על פי החלוקה לשלושה ממדים: קוגניטיבי, רגשי והתנהגותי. מנקודת מבט תאורטית נבחרו גישות המציגות עמדות כמבנים יציבים המכילים מרכיבים קוגניטיביים, רגשיים והתנהגותיים.

מורים נוטים להיות חיוביים פחות כלפי תלמידים מוחלשים, הציפיות החינוכיות מהם נמוכות יותר, והמורים מזהים בהם אוריינטציה אקדמית פחותה. משום כך הם חשופים יותר לסיכון של נשירה מבית הספר.

המחקרים המתמקדים בקשר בין מצבם הסוציו-אקונומי של התלמידים לבין התוצאות הלימודיות שלהם מלמדים כי לגורמים שונים יש השפעה על ההצלחה או על הכישלון של תלמידים בבית הספר. בגורמים אלה ניתן למנות את התעסוקה והחינוך של ההורים, את גודל המשפחה ואת ההשתייכות למיעוט אתני.

תוצאות המחקר מלמדות כי למרות השונות בין המדינות, כפי שזו משתקפת מניתוח הממצאים בשלושת הממדים (ולמשל – שלא כמו בישראל, ברומניה אין הכשרה לעבודה עם תלמידים מוחלשים או תלמידי חינוך מיוחד; ככלל, היחס של מורים מישראל לתלמידים מוחלשים חיובי הרבה יותר בהשוואה לזה של מורים מרומניה). המוצא האתני, הסטטוס החברתי-כלכלי, המסגרות שבהן עובדים ההורים, המאפיינים הסוציו-דמוגרפיים, ההכשרה, ההיכרות ושיתוף הפעולה עם עמיתים – לכל אלה יש בשתי המדינות השפעה על עמדות המורים כלפי תלמידים ועל תיוגם כתלמידים מוחלשים.

המחקר חשף שורה של נושאים חשובים למדיניות ולפרקטיקה החינוכית בישראל וברומניה באשר לתלמידים מוחלשים. בשתי המדינות עלתה, למשל, החשיבות המכרעת של הכשרה מותאמת לצד למידה

לאורך החיים (Lifelong Learning) והצורך בתהליכי חניכה (Apprenticeship) שיבצעו מורים מנוסים העובדים בהצלחה עם תלמידים מוחלשים ועם תלמידים בסיכון.

מילות מפתח: עמדות מורים; תלמידים מוחלשים; תלמידים בסיכון; הכלה; חינוך מכליל